

DE JONGEN DIE
AUSCHWITZ
TEKENDE

THOMAS GEVE
met CHARLES INGLEFIELD

Vertaling Karin de Haas

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door Soil Association Certification naar FSC®-standaarden om verantwoord bosbeheer te waarborgen. Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2021 Thomas Geve (tekst en illustraties)
Oorspronkelijke titel: *The Boy Who Drew Auschwitz*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2021 HarperCollins Holland
Vertaling: Karin de Haas
Kaarten: Lovell Johns Ltd © HarperCollins Publishers 2021
Foto's van de tekeningen: © Yad Vashem Art Museum, Jerusalem
Omslagontwerp: © HarperCollins Publishers Ltd 2020
Bewerking: Pinta Grafische Producties
Omslagbeeld: © Yad Vashem Art Museum, Jerusalem (foto van de auteur als kind); Galerie Bilderwelt / Hulton Archive / Getty Images (foto van Auschwitz-overlevers)
Zetwerk: Mat-Zet B.V., Huizen
Druk: PBTisk, a.s., Czech Republic

ISBN 978 94 027 0631 4
ISBN 978 94 027 6123 8 (e-book)
NUR 680
Eerste druk januari 2021

Eerder verschenen onder de naam *Youth in Chains* in 1958 en *Guns & Barbed Wire* in 1987. Deze vernieuwde, geïllustreerde uitgave verscheen bij HarperCollins Publishers Ltd, Londen, Groot-Brittannië.

Thomas Geve asserts the moral rights to be identified as the author of this work.

Alle originele illustraties van Thomas Geve zijn deel van de collectie van het Yad Vashem. Alle foto's zijn met dank aan de auteur, met uitzondering van p.30 (United States Holocaust Memorial Museum, met dank aan Ilona Penner Blech); p.47 (Bildarchiv Pisarek / akg-images); p.266 (© Paul Bodot / AFBDK Paris); p.277 (Ardean R. Miller, National Archives, Washington); p.278 (Walter Chichersky, National Archives, Washington); p.282 (Charles W. Herr, Jr., National Archives, Washington).

Deze uitgave is uitgegeven in samenwerking met HarperCollins Publishers LLC.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.

* en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	8	Deel 3	
Inleiding	12	Hoofdstuk 11	
Proloog - Een onbekende toekomst, Berlijn 1939	14	Vriendelijkheid in de chaos	161
Deel 1		Hoofdstuk 12	
Hoofdstuk 1		Inmiddels een veteraan	177
Stettin en Beuthen 1929-1939	19	Hoofdstuk 13	
Hoofdstuk 2		De wind van verandering	187
Berlijn 1939-1940	29	Deel 4	
Deel 2		Hoofdstuk 14	
Hoofdstuk 3		Op de vlucht voor de vrijheid	217
Berlijn 1941-1942	37	Hoofdstuk 15	
Hoofdstuk 4		Kamp Gross-Rosen	229
Liquidatie, 1943	43	Hoofdstuk 16	
Hoofdstuk 5		Evacuatie	239
Auschwitz-Birkenau	59	Hoofdstuk 17	
Hoofdstuk 6		Kamp Buchenwald	243
Quarantaine	81	Hoofdstuk 18	
Hoofdstuk 7		Eindelijk vrij	267
De metselaarsschool	93	Epiloog	289
Hoofdstuk 8		Nawoord van Charles Inglefield	295
Overleven	113	Biografische eindnoten	298
Hoofdstuk 9		Dankwoord	300
Uitputting	131	Register	302
Hoofdstuk 10			
Wanhoop	149		

Inleiding

In november 1945 kwam ik aan in London, met in mijn koffer een album met tekeningen, mijn stille getuigen van tweeëntwintig maanden leven en overleven in drie concentratiekampen. Het album was bestemd voor mijn dierbare vader Erich, die ik tijdens de lange jaren van de oorlog niet had gezien.

Een jaar later zocht een enthousiaste jonge journalist contact met me. Hij leerde mij en mijn tekeningen kennen en was ervan overtuigd dat ze aan de wereld getoond moesten worden. Hij moedigde me aan om mijn tekeningen in woorden om te zetten, en dus deed ik dat. Het schrijven bood me de mogelijkheid om een nieuwe dimensie te geven aan de feiten en de taferelen die ik had getekend. De woorden brachten herinneringen terug, ervaringen, gedachten, angsten, troostrijke gebeurtenissen en overwinningen, die allemaal deel hadden uitgemaakt van mijn leven tijdens de harde jaren van de oorlog. Ze gaven me ook de kans om te praten over de vele verschillende mensen die ik had ontmoet. De verscheidenheid aan menselijke interactie en reactie – van wanhoop tot hoop, van verslagenheid tot moed, van wreedheid tot medeleven – het was er allemaal, en iedereen werd erdoor geraakt. Bovenal gaven deze verhalen een stem aan mijn kameraden die de dag van de bevrijding niet mochten meemaken. Mijn wereld was ook hun wereld. Mijn woorden zouden hun persoonlijkheden en hun dromen, die zo onrechtvaardig en veel te vroeg verloren waren gegaan, het eeuwige leven geven.

In 1946 was de wereld er nog niet aan toe om te luisteren. Hoewel de uitgevers in Londen de belangstelling van de journalist voor mijn verhaal deelden, waren ze niet enthousiast genoeg om het te publiceren. ‘De jongen is geen Picasso,’ zeiden ze. ‘En het publiek wil tegenwoordig over vrolijke onderwerpen lezen.’ Drukken in kleur was in het Europa van vlak na de oorlog ook te duur voor de meeste uitgeverijen.

Mijn innerlijke roeping om de wereld te vertellen wat er echt tijdens de Tweede Wereldoorlog in Europa was gebeurd, verdween echter niet. Jaren later, in 1958, werd voor het eerst een kleine pocketeditie van mijn getuigenis in woorden uitgegeven. Mijn wens om mijn privacy te beschermen en

mijn overtuiging dat het verhaal niet alleen van mij was, maar ook van mijn kameraden en onze hele generatie, brachten me ertoe een pseudoniem te kiezen. Thomas Geve werd mijn getuigenisnaam en maakt tot op de dag van vandaag deel uit van mijn identiteit. In de loop der jaren zijn mijn geschreven en getekende herinneringen in verschillende versies, talen en via verschillende media gepubliceerd. Ik werd een actieve getuige en sprak door heel Europa leerlingen en volwassenen toe.

In de zomer van 2019 nam er opnieuw een journalist contact met me op: Charles Inglefield. Hij was onder de indruk van mijn getuigenis en vond dat die opnieuw moest worden uitgegeven, in een bredere en bijgewerkte versie. De belangstelling en de toewijding van deze jongeman, meer dan zeventig jaar na de oorlog, was hartverwarmend. Deze keer deelde Londen niet alleen de belangstelling, maar legde HarperCollins ook het enthousiasme aan de dag. We zijn vereerd dat deze uitgeverij ons boek wilde uitgeven.

Vijfenzeventig jaar geleden was mijn doel enkel om de waarheid vast te leggen. Het werd mijn levensmissie om deze feiten, details en verhalen door te geven, zodat ze voor altijd geloofd en herinnerd zullen worden. Ik beschouw het als een voorrecht, lieve lezer, om deze nieuwe editie van mijn geschreven en getekende getuigenis met jou te delen. Ik hoop oprecht dat het een eeuwige herinnering zal zijn aan onze menselijke roeping om een vriendelijkere wereld te creëren, voor iedereen.

Dit grimmige hoofdstuk uit ons verleden is door mensen gecreëerd en alleen mensen kunnen een betere toekomst creëren...

Thomas Geve, 2020

Proloog -
Een onbekende toekomst,
Berlijn
1939

Het was een hete, verstikkende zomerdag. Winkelende mensen, reizigers en toeristen stroomden de Potsdamer Platz op. Delicatessenwinkels hadden luxelekernijen in de etalages liggen, netjes ingepakt en van etiketten voorzien. Bloemisten toonden rozen in volle bloei, terwijl mensen de nieuwste stille trams bewonderden die het hart van de stad doorkruisten. Berlijn bruiste van de activiteit en de inventiviteit. Er viel veel te bewonderen, met een nieuw metrostation, een staaltje van moderne bouwkunst, en rijen die zich buiten de experimentele televisiestudio van de overheid vormden.

Bij het grote, uit glas en staal opgetrokken treinstation ging het groene sein omhoog en vertrok alweer een trein in westelijke richting. Dit was een van de laatste transporten van mannen voor wie geen plaats was in het nieuwe Duitsland en die bedreigd werden met gevangenzetting: Joden, vrijdenkers, democraten en socialisten. Hun bestemming was Engeland, waar het echter al druk was. Anderen klopten ook al op zijn deur: Oostenrijkers, Tsjechen, Italianen en Spanjaarden zochten er allemaal hun toevlucht. Onder de mannen in de trein bevond zich een jonge Joodse arts. Hij was een van de gelukkigen die toegelaten werden.

Een keurig geklede jongen van negen, lang voor zijn leeftijd, met strak achterovergekamd haar vol brillantine, stond voor de etalage van een bloemist. Het wachten verveelde hem en hij verdreef de tijd door te kijken naar de druppeltjes water die langs de binnenkant van de etalageruit sijpelden. Door de condensatie herkende hij rozen, tulpen en orchideeën. Ze zagen er goed verzorgd uit.

Een jonge, aantrekkelijke vrouw met donker haar, gekleed in haar zondagse jurk, kwam tevoorschijn uit de meute voorbijgangers. Ze bleef voor de bloemist staan. Ze huilde. De jongen werd abrupt weggerukt uit zijn dromerige paradijs van bedauwde bloemen. Waarom zijn de mensen zo nerveus, en waarom huilen ze, dacht hij. Het is toch een prachtige dag.

Die jongen was ik, de vrouw was mijn moeder, Berta,¹ en de Joodse arts in die trein was mijn vader Erich.²

Het was druk op de Potsdamer Platz, maar nu voelden we ons alleen. We keerden terug naar het huis van mijn grootouders, waar we tijdelijk woonden. Mijn opa Julius en mijn oma Hulda³ woonden op de Winterfeldstrasse 19, een rustige, nette straat in Schöneberg, het zevende district van Berlijn.

‘Ik zal het druk krijgen met het regelen van onze reis naar Engeland, zodat we naar papa toe kunnen,’ zei moeder met een zucht, ‘en je grootouders hebben hun eigen zorgen, dus de komende tijd zul je een brave jongen moeten zijn, nu er niemand meer is om op je te letten.’

Die dag stond ik voor het eerst stil bij wat mensen ‘de toekomst’ noemden. Worstelend met mijn gedachten probeerde ik me voor te stellen wat er zou gaan komen. Het was allemaal veel te abrupt, veel te onverwacht, en veel te snel gegaan om er iets van te kunnen begrijpen.

DEEL 1

Hoofdstuk 1

Stettin en Beuthen

1929-1939

Ik ben geboren in de herfst van 1929, in Stettin aan de Baltische Zee, vlak bij de Oder in Duitsland.* Ook mijn moeder was daar geboren, terwijl mijn vader uit Beuthen kwam, in Opper-Silezië. Mijn vader had geneeskunde gestudeerd en kort gediend in de Eerste Wereldoorlog, waarna hij de praktijk van dokter Julius Goetze in Stettin had overgenomen. Toen hij zich als huisarts met zijn eigen praktijk had gevestigd, was hij verliefd geworden op en getrouwd met mijn moeder, Berta, Goetzes dochter.

Als dreumes schijn ik bang te zijn geweest voor vreemde gezichten. Zoals de meeste kleintjes huilde ik veel. Het nachtelijke gejammer

De beste tomaten selecteren – Stettin, 1933.

van de sirene die de vrijwillige brandweer opriep, joeg me angst aan. Het klonk als het gejangk van een monster dat zich schuilhield in het donker en loerde op een kans om mij te grijpen.

De tijd verstreek en mijn vroege jeugd werd vrolijker. Tante Ruth,⁴ de zus van mijn moeder, nam me mee op roeitripjes over de Oder om onze volkstuin te bezoeken. De natuur en het varen in een boot op een brede rivier maakten grote indruk op me, zelfs nog meer dan het plukken en opeten van de mooiste tomaten. Verder maakten we leuke uitstapjes naar badplaatsen. Ik vond het heerlijk om in de buurt te zijn van dieren en planten en omringd te zijn door de natuur. Maar het allerliefst ging ik op slakkenjacht: voor mij was er niets mooiers dan het vangen en verzamelen van de slijmerige kleine klompjes die over de muren van het park kropen.

---

* Tegenwoordig ligt dit in Polen.

De positie van de Duits-Poolse grens in de jaren 1930.

Mijn gelukkige vroege jeugd – Stettin, 1933.

Toen Hitler in 1933 aan de macht kwam, kwam er een eind aan die zorgeloze tijd.

Mijn vader had als huisarts en chirurg in Stettin gewerkt, maar hij raakte zijn praktijk kwijt door de rassenwetten, waarna we gedwongen waren om terug te keren naar zijn geboorteplaats Beuthen, zo'n 300 kilometer ten zuidoosten van Berlijn. Mijn moeders

familie, waaronder tante Ruth en mijn grootouders, was naar Berlijn verhuisd. En hoewel ik op dat moment nog maar drie was, had ik het gevoel dat ik voortdurend aan de zorg van anderen werd overgelaten, zoals mijn tante Irma⁵ en onze huishoudster Magda.⁶

Beuthen was een mijnstadje met ongeveer honderdduizend inwoners en een grote Poolse gemeenschap. De Duits-Poolse grenzen liepen dwars door buitenwijken, parken en zelfs mijntunnels. Op sommige straten in Beuthen reden zowel Duitse als Poolse trams. De mensen spraken er Pools in Duitsland en Duits in Polen. Wanneer ik na een wandeling door de buitenwijken terugkeerde naar de Krakauer Strasse 1, naar het grote, vier verdiepingen hoge gebouw waarin we woonden, wist ik nooit precies in welk van de twee landen ik was geweest.

Het grote plein van de stad was nog verwarrender. Eenvoudige lieden noemden het 'De Boulevard'. Pedantere mensen spraken over het 'Keizer Frans Jozefplein'. Nu hadden de nieuwe machthebbers in Beuthen echter besloten dat het voortaan het 'Adolf Hitlerplein' zou heten. Op dat plein zwoeren pure en loyale Duitsers trouw aan hun nieuwe god.

Als niemand me had verteld dat het niet mocht, zou ik misschien wel hetzelfde hebben gedaan. Deze nieuwe cultus sprak me namelijk wel aan. Het betekende vlaggen, glanzende politiepaarden, kleurrijke uniformen, fakkels en muziek. Bovendien was het gratis en laagdrempelig, zodat ik papa niet lastig hoefde te vallen om me mee te nemen naar een poppenkastvoorstelling of te bedelen om een uurtje te mogen luisteren naar de radio van mijn tante. Ik werd echter bestraffend toegesproken vanwege

mijn ongepaste enthousiasme voor deze nieuwe aanwezigheid in de stad. Om verdere gênante situaties voor de familie te voorkomen, werd me opgedragen om in de pas te lopen met de antinaziopstelling van het gezin – voor zover dat een vierjarige jongen iets zei.

En dus gehoorzaamde ik. Terwijl de andere kinderen op het plein leerden over hun superieure afkomst en lotsbestemming, zou mijn rol die van de underdog zijn.

Al vlug werd mijn leven eenzamer. 's Ochtends werd ik naar de nabijgelegen peuterschool gebracht. 's Middags speelde ik in mijn eentje of kreeg ik pianoles van vaders zus Irma, die muziekdocente was en inmiddels bij ons inwoonde.

Genieten van de schoonheid van de natuur – Beuthen, 1936.

Ik werd verondersteld tante Irma's muzikaliteit te hebben geërfd, maar het werd al snel duidelijk dat ik een veel te rebels temperament had om een slaaf te worden van de enorme zwarte Bechsteinpiano. In plaats daarvan leek ik vooral talent te hebben voor het verorberen van de

zoetgeurende appels die dienden om mij te leren hoe de muzieknoten in stukken worden opgedeeld. Mijn belangstelling voor het bespelen van een instrument verdween, maar mijn liefde voor muziek, liedjes en het onthouden van liedteksten was definitief ontvlamd.

In 1936, toen ik zes was, ging ik voor het eerst naar de Joodse basisschool van Beuthen. Ook mijn vader had ooit de stok, de strafkelder en de strenge Pruisische discipline van de school gekend. En ook hij had wraak genomen door in de schoolbanken te krassen.

De oude leraren van mijn vader, die de pensioengerechtigde leeftijd inmiddels waren gepasseerd, gaven er nog steeds les, en ze konden zich nog steeds niets anders veroorloven dan de witte boterhammen met kaas waar ze nog steeds om bespot werden. Met het oog op de familietraditie probeerde ik een plezierige leerling te zijn, maar ik deed nooit meer dan strikt noodzakelijk was.

We gebruikten oude schoolboeken en nieuwe nazilesboeken. Ik herin-

ner me nog dat de verjaardag van Hitler, 20 april, een vrije dag was. Zoals verordonneerd in een of andere paragraaf van de nieuwe onderwijswetten, kwamen we die dag bijeen om te luisteren naar lofzangen op de glorie van het vaderland. De leraren die over meer inzicht beschikten, maakten echter subtiel duidelijk dat wij niet in die glorie zouden delen.

We ontdekten dat er van gelijkheid geen sprake zou zijn. Ons enige wapen was trots, en we wilden concurreren met de nieuwe jeugdbewegingen die door heel Duitsland ontstonden. Schoolreisjes werden gelegenheden waarbij we konden laten zien hoe gedisciplineerd we konden marcheren, hoe mooi we konden zingen en hoe goed we waren in sport. Deze demonstraties werden echter een voor een verboden. Al snel konden we niet eens meer wraak nemen voor de stenen waarmee de 'arische' jongens ons van buiten het schoolplein bekogelden. Dat zou een misdrijf zijn. We waren geminachte 'Joodse jongens' geworden. De enige plek waar we nog veilig konden spelen, was het park bij de Joodse begraafplaats aan de Piekarska Strasse. We waren blij dat we nog ergens terecht konden.

Mijn eerste dag op school – Beuthen, 1936.

Op aandringen van mijn vader werd ik lid van een zionistische sportclub, Bar Kochba.*

We trainden uitsluitend binnen, maar het zelfvertrouwen dat het sporten ons gaf, was minder beperkt. In de sporthal leerden we over de principes van kracht en heldhaftigheid. Onze nieuwverworven moed namen we overal met ons mee.

Op een avond liepen een vriend en ik samen naar de sportclub en kwamen we langs het winterse plein van de synagoge. We werden begroet door een spervuur van sneeuwballen. Daarop volgde het gescheld. Achter de pilaren van de galerij van de synagoge vingen we een glimp op van de

* Bar Kochba was een Joodse leider die bekendstond om zijn lichamelijke fitheid en kracht, en bovenal om zijn moed. Hij leidde een heldhaftige opstand tegen het Romeinse Rijk (132-135 na Christus), en zijn personage was een inspiratie voor jonge Joodse jongens.

zwarte uniformen van de Hitlerjugend,* gedragen door jongens die ongeveer even oud leken te zijn als wij.

Onze trots won het tijdelijk van onze verplichting om ons gedwee te gedragen, en we zetten de achtervolging in. Onze verbijsterde tegenstanders hadden niet gerekend op de plotselinge woede die in ons was ontstoken. Ik greep een van hen vast, smet hem in de sneeuw en sloeg hem een aantal keer. Toen hij begon te schreeuwen, moest ik me terugtrekken. Zijn vrienden waren nergens te bekennen, en dankzij de duisternis bleef ons kleine avontuur geheim.

Dat was mijn eerste en laatste kans om openlijk terug te slaan.

Al snel werd ik nieuwsgieriger naar de wereld waarin ik leefde. Samen met de andere jongens glipte ik stiekem weg en bezocht de nabijgelegen kolennijnen, fabrieken en spoorwegterreinen. Onze jonge geesten snakten naar kennis.

De felle witte ovens, de eindeloos draaiende raderen van de mijninstallatie, de gigantische sintelbergen, de met erts gevulde karretjes die langs de doorgezakte stalen kabels boven ons hoofd gleden – alles wemelde van de activiteit. Ik was in het bijzonder gefascineerd door treinen. De piepende industriële rails, de grote zwarte locomotieven die van ver kwamen aanrijden en dikke wolken stinkende rook uitbraakten... Het was allemaal rijp om te worden geanalyseerd door onze jonge geesten, en het wekte de behoefte in ons om het leven te begrijpen. We hadden nog de hele wereld te ontdekken.

Er was zoveel voor ons om te verkennen, ondanks de beperkingen die ons werden opgelegd.

Terwijl wij door de stad zwierven op onze verkenningstochten, werd de Hitlerjugend van Beuthen gedruild om rond te marcheren en liederen te zingen waarin hun Führer werd geprezen. Ze bezaten niet allemaal de vereiste mentale kracht voor deze training. Sommigen, die een toekomst voor zich zagen opdoemen die werd bepaald door autoritaire regels, veranderden in hoopjes ellende. Anderen, met minder gevoelige geesten, maakten zich druk om platvoeten, likdoorns en blaren, want die konden ervoor zorgen dat je werd uitgesloten van het 'superras'.

---

* De Hitlerjugend was de enige jeugdorganisatie van de NSDAP tussen 1933 en 1945.

Een paar keer per jaar werden er optochten gehouden in de straten van Beuthen. Op Hemelvaartsdag en met Pasen bewierookten katholieke geestelijken – de meesters van machtsvertoon en ceremonie – de uitgebreid versierde praalwagens. De grootste attractie van die parades, de bisschop, werd plechtig gedragen onder een met gouddraad geborduurde baldakijn. Op Meidag, Hitlers alternatief voor de vrije dag op 1 mei, verschenen door heel Beuthen kermissen en muziektenten en zag je overal nationale klederdracht ter ere van Duitslands grootse prestaties in de industrie en landbouw.

In contrast met de vrolijke geluiden en de felle kleuren van de feestelijke straattaferelen kon je steeds vaker hoge zwarte laarzen horen marcheren op de melodie van sobere krijgsmuziek. De bruinhemden* bedachten een nieuw soort optocht: de avondfakkelparades. Soms draaiden die erop uit dat ongelovigen, Joden of andere onderdrukte mensen in elkaar werden geslagen.

Mijn vrijheid werd ingeperkt. Ik kreeg te horen dat ik thuis moest blijven. Daar bekeek ik deze ‘voorstellingen’ vanachter gesloten gordijnen, terwijl moeder uitlegde dat deze evenementen niet ‘goed voor ons’ waren en dat ik weg moest blijven van de straten en binnen moest spelen.

Nu ik niet langer op verkenningstocht kon, verdiepte ik mijn vriendschappen met mijn klasgenoten en nodigde de meest interessante van hen uit om bij mij thuis met mijn meccanotrein te komen spelen. De familie maakte echter al snel bezwaar tegen mijn keuze van vrienden.

‘Waarom breng je die slechtgemanierde, wilde jongens mee naar huis?’ werd ik bestraffend toegesproken. ‘Hebben we niet genoeg respectabele kennissen – dokters, advocaten, zakenlieden – die kinderen hebben met wie je kunt spelen?’

Aan het spelen met mijn meccano.

* De *Sturmabteilung*, ook bekend als de SA, was de oorspronkelijke paramilitaire vleugel van de NSDAP. Vanwege de kleur van hun uniform werden de leden van de SA ook wel ‘bruinhemden’ genoemd.

Ik maakte me echter niet druk over de geschiktheid van mijn vrienden of de invloed die ze op me hadden. Mijn idee van plezier vroeg enkel om nieuwe ideeën, levendigheid, wederzijds respect en vrijheid. De speelkameraden die mijn ouders voor me uitkozen, jongens uit goede families, werden dan ook nooit echte vrienden. Ze wisten nauwelijks iets over ‘het straatleven’, ze zaten onder de plak bij hun ouders, en ze konden niets doen zonder toestemming te vragen aan hun kindermeisjes.

Elk jaar werd het feest van de Vreugde der Wet* gevierd in onze synagoge. Begeleid door het orgel volgden de kinderen (gekleed in hun mooiste kleren en zwaaiend met kleurrijke vlaggen) langzaam de thorarollen terwijl die door de tempel werden gedragen. We werden beloond met de traditionele traktaties van snoep en chocolade.

Na afloop vergeleken we onze buit. Mijn zakken zaten vol, maar ik zag de teleurgestelde gezichten van de andere kinderen. Ik was van streek, want we hadden allemaal beloond moeten worden.

Later vroeg ik mijn vader hiernaar, en zijn aarzelende reactie bezorgde mijn jonge geest een onprettig inzicht dat alle pret bedierf. De meeste mensen gaven gul aan alle kinderen, maar wanneer je familie invloed of sociaal aanzien had, kozen sommige mensen je uit om hun ‘visitekaartjes’ mee naar huis te nemen. Snoep. Het leek erop dat vader heel goed wist wie de chocoladerepen en de lolly’s uitdeelde. Als je uit een arme of onaanzienlijke familie kwam, kon zelfs een ceremonie in de synagoge je met je neus op dat feit drukken.

Op een ochtend klonk op de straat onder mijn raam het lawaai van brekend glas, haastige voetstappen en opgewonden stemmen. Ik werd er wakker van. In de veronderstelling dat het tijd was om me aan te kleden voor school, stond ik op en trok het rolgordijn omhoog. Tot mijn verbazing kwam de zon echter nog maar net op. Ik tuurde naar de stoep tegenover ons huis.

Een van de zwarte Daimlers waar wij jongens zo gek op waren, stond geparkeerd voor de schoenwinkel. De straat was bezaaid met glimmende zwarte, bruine en witte laarzen, sandalen, hooggehakte damesschoenen en

---

* Vreugde der Wet of Simchat Thora is een Joods feest waarbij de afsluiting van een jaar lang lezen uit de Thora en het begin van een nieuwe cyclus wordt gevierd.

glasscherven. Een team van bruinhemden was druk bezig de auto vol te laden met allerlei soorten buit. Het was duidelijk een inbraak.

Opgewonden over mijn bevinding rende ik naar de kamer van mijn ouders om hun het nieuws te vertellen. Vader, die beduidend minder blij was met mijn ontdekking, belde de bureu. Er heerste algemene verwarring, en slechts één ding was duidelijk: vandaag zou er geen school zijn.

Ik keek op mijn kalender. Het was 9 november 1938* en de wereld zoals onze gemeenschap die kende, stond op het punt om drastisch te veranderen.

In de loop van de dag stroomden er meer berichten binnen. De synagoge van Beuthen stond in brand. De brandweer van de stad weigerde te helpen, omdat ze druk waren 'de aangrenzende gebouwen te bewaken'. Stapels boeken werden op straat verbrand. Joodse winkels in de hele stad werden geplunderd. En honderden Joodse inwoners werden gearresteerd.

In ons gebouw heerste ontzetting en angst. We verzamelden ons allemaal in één ruimte, volledig aangekleed, klaar voor een noodgeval, vrezend voor het bonzen op de voordeur. Uiteindelijk kwam het.

De deur ging open en we stonden oog in oog met een bruinhemd. Zijn gezicht stond strak, en zijn starende ogen waren smal, hard en kil. Zijn vinger gleed dreigend over een lange getypte lijst van de Gestapo. Toen de vinger tot stilstand kwam, snauwde de man de naam van een oudere Jood, een voormalige huurder die inmiddels was verhuisd. Tot onze immense opluchting nam de soldaat niet een van de andere bewoners mee als vervanging.

Later ontdekten we dat de synagoge volledig was afgebrand en dat onze school voorgoed was gesloten.

Ouders die het zich konden veroorloven, stuurden hun kinderen naar het platteland, een tijdelijke veilige haven. Ik verbleef een maand in een Joods kindertehuis in Obernick, in de buurt van Breslau, 220 kilometer ten noordoosten van Beuthen. In de tuinen en de bossen rond het tehuis kregen we de kans om de natuur te verkennen. Ik genoot er met volle teugen van en had het gevoel dat ik in het paradijs terecht was gekomen.

---

* Op 9 november 1938, inmiddels bekend als de Kristallnacht, vond door heel nazi-Duitsland een pogrom plaats, uitgevoerd door burgers en de paramilitaire strijdkrachten van de SA.

De meeste Joden in Beuthen die konden emigreren, deden dat ook.* Mijn vader, een veteraan uit de Eerste Wereldoorlog en een bekende zionist, was van plan om met ons naar Engeland te gaan. Daarvandaan konden we naar Palestina reizen, het land van Israël. Tot onze groeiende wanhoop verliep het proces echter traag. Begin 1939 werd besloten dat ik in Berlijn bij mijn grootouders zou gaan wonen.

De wereld stelde zich niet vriendelijk op tegen vluchtelingen. Er werd veel gesproken over Birobidzjan† als potentieel toevluchtsoord voor vervolgte Europese Joden, maar bijna niemand nam dat serieus. Poolse Joden in Duitsland werden via deportatie gedwongen terug te keren naar Polen. De Polen zaten echter al net zomin op ze te wachten als de Duitsers.

‘Dat kan ons niet overkomen,’ was de consensus onder Duitse Joden. ‘Wij zijn Duitsers.’

Geruchten, een onvermijdelijk gevolg van censuur onder een totalitair regime, staken aan alle kanten de kop op en werden als een bevooroordeelde geheime krant verspreid. We kenden een ‘ariër’‡ die lid was van de nationaalsocialistische arbeiderspartij, O.T.§ De werkloosheid had hem gedwongen zich bij deze slecht betalende organisatie aan te sluiten om aan plaatselijke weg- en waterbouwprojecten te werken.

Omdat hij daardoor meer kennis van de situatie had, drong deze man er bij ons op aan dat we Duitsland zo snel mogelijk zouden verlaten. Zijn voorspellingen voor de toekomst waren uitgesproken grimmig en werden misschien zelfs met een zekere kwaadaardigheid uitgesproken.

In de zomer van 1939 vertrok mijn familie voorgoed uit Beuthen. Vader ging naar Engeland, moeder en ik trokken in bij mijn grootouders in Berlijn, met het idee hem snel achterna te reizen. Ik probeerde me voor te stellen hoe ons nieuwe leven eruit zou zien wanneer we eenmaal met mijn vader herenigd zouden zijn in Engeland. De geschiedenis had echter haar eigen plan, en in september dat jaar brak de Tweede Wereldoorlog uit en werden alle grenzen gesloten. Moeder en ik bleven in Berlijn.

* Op de Conferentie van Évian, in de zomer van 1938, had de wereld de behandeling van de Joden door de nazi's veroordeeld, maar er was niets gedaan om emigratie makkelijker te maken. Het naziregime vatte dit uitblijven van actie op als een stilzwijgende acceptatie van hun rasverdelingsbeleid.

† Birobidzjan was een Joodse autonome regio in de Sovjet-Unie die in 1931 aan de Russisch-Chinese grens was gesticht. Aangezien het een onherbergzaam gebied was en de Joden die er woonden nog steeds werden vervolgd door de stalinistische zuiveringen van de jaren dertig, was het geen geschikt toevluchtsoord om aan de nazi's te ontsnappen.

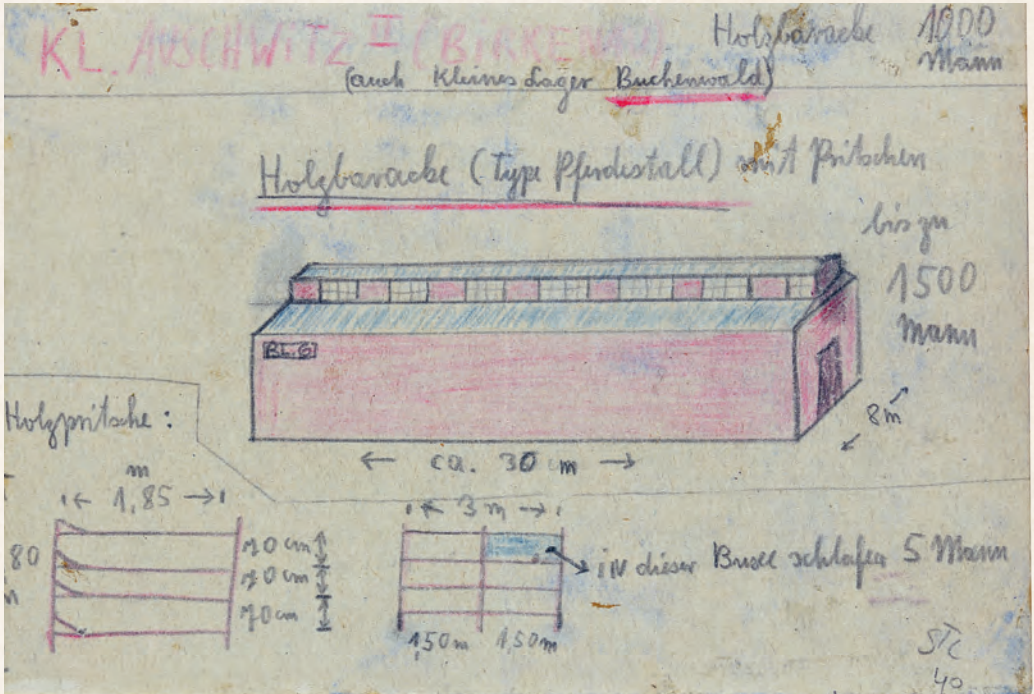
‡ ‘Arisch’ was de nazidefiniitie van een puur, Duits ras.

§ Organisation Todt (O.T.) – Fritz Todt was een prominente nazi.

OP HET PERRON

De selectie – of we nu konden werken of niet, bij aankomst werden we veroordeeld tot leven of dood.

HOUTEN BARAKKEN

De overvolle barakken in Birkenau werden soms door wel vijftienhonderd mensen bewoond. Zij sliepen met zijn tien op een drie meter breed houten stapelbed.